

Landets Vedkommende maa indskydes en Periode, der omfatter Slutningen af Bundgravstid og Overgravstid. Men de eneste Fund fra Øerne, der kan henvises til en saadan Periode, er et enkelt retvægget Bæger og en Hellekiste, som begge lige saa vel kan være af regulære Dolktidsformer. Er Globs Dateringer af de yngre Enkeltgravsperioder rigtige, bringes der saaledes i høj Grad Uorden i vor relative Kronologi, uden at der samtidig gives noget Forslag til en Nyordning. Enten maa den østdanske Enkeltgravskulturs Typer som tidligere foreslaaet fordeles over baade Bundgravstid og Overgravstid, eller ogsaa maa Løsningen søges efter helt andre Linier.

Dr. Globs Studier af Enkeltgravskulturerne i Danmark kendetegnes paa alle Omraader af Forfatterens overlegne Beherskelse af baade dansk og udenlandsk Materiale. Paa mange Punkter bringer Bogen friske Synspunkter og nye Ideer, uden at der nogetsteds er vejet af fra den strengt videnskabelige Linie. Den er et af de fineste arkæologiske Arbejder, som har set Lyset herhjemme i en lang Række Aar.

C. J. Becker.

Kultur og Folk i Danmarks Bronzealder.

H. C. Broholm: Danmarks Bronzealder I—II. Nyt Nordisk Forlag. 1943—44.

Lige fra Oldtidsforskningens Barndom har Arkæologerne følt sig draget af den nordiske Bronzealder. Ved sit geniale Treperiode-system paaviste Christian Jürgensen Thomsen omkring 1818 først af alle, at der havde eksisteret en selvstændig Bronzealder, og siden har mange af Nordens betydeligste Forskere viet denne Tid en hel Række Arbejder. Snart var det vægtige, omfattende Studier, hvor Perioden gradvis blev udforsket og sat paa Plads i sin europæiske Sammenhæng; her vil Navne som Worsaae, Oscar Montelius og Sophus Müller staa til sene Tider. Og snart var det — navnlig i de senere Aar — Fremlæggelse af enkelte Fund som Solvognen, Lurerne, de mærkelige Egekistefund og en lang Række andre.

Men moderne Forskning kan ikke baseres alene paa enkelte Fund. Skal man have et virkeligt Billede af en Tids Kultur, maa der tages Hensyn til alt, hvad der er bevaret. Det maa være en af de vigtigste Opgaver for vor Tids Arkæologi at kunne bearbejde og fremlægge Oldtidens enkelte Afsnit paa en saadan Maade, at

der tages Hensyn til hele den brede Masse af Stof, og at det gøres tilgængeligt for videre Forskning baade herhjemme og i Udlandet.

Hidtil er kun mindre Afsnit af Oldtiden eller enkelte Fundgrupper behandlet paa denne Maade, men nu foreligger for første Gang en af de store Perioder i samlet Bearbejdelse gennem Museumsinspektør, Dr. phil. H. C. Broholms to første Bind af »Danmarks Bronzealder«. Første Bind giver bortset fra en kort, vel-skreven Indledning om Forfatterens særlige Syn paa Arkæologiens Historie og Maal kun en katalogagtig Fortegnelse over det mægtige Stof, der er bevaret fra Ældre Bronzealder. Dette Raamateriale danner Grundlaget for andet Binds brede, udførlige Skildring af Ældre Bronzealders Kultur og Folk. De to Bind er en Enhed og kan derfor omtales under eet.

Udadtil fremtræder det over 500 Sider store Værk meget smukt og stateligt. Allerede Sikker Hansens Forsidelitografier er en Nydelse for Øjet. Og Indtrykket holder sig ved en Gennembladning af Bøgerne. Det rige, velplacerede Billedmateriale, der med rund Haand er fordelt i begge Bind, og det fine Tryk gør den bogligt set til et af de smukkeste arkæologiske Værker, der har set Lyset herhjemme. De viser fuldt ud, at Videnskab og Bogkunst meget vel lader sig forene og er i Virkeligheden et haandgribeligt Udtryk for Forfatterens egen Interesse for smukke Bøger.

Et imponerende Fundstof har været til Raadighed. Mere end 2500 Gravfund samt et Antal af Mark- og Mosefund er beskrevet i første Bind. De er ordnet paa en let og praktisk Maade, først efter Perioder og derefter topografisk. Dr. Broholm benytter i det store og hele den Inddeling, som Montelius allerede 1885 fremsatte, og hvorefter Ældre Bronzealder falder i tre Perioder. Den er noget grovere end den Deling, som Sophus Müller efter indgaaende Studier kom til 20 Aar senere, og som hidtil har været den mest anvendte inden for dansk Forskning. Ved Behandling af det store, brede Stof synes dog Montelius' System at være det mest praktiske.

I andet Bind bliver der først givet en udførlig Behandling af de ældste Metalsager her i Landet, indført og anvendt medens Stenalderen endnu raadede som Kulturform. Den yngre Stenalder har ofte været karakteriseret som en kamoufleret Metalkultur. Givet er det i hvert Fald, at Stenalderfolket i omtrent 1000 Aar før den egentlige Bronzealder kendte Smykker og Redskaber af Kobber og Guld, men at disse endnu var saa sjældne og kostbare, at det blev Stenredskaberne, som virkelig prægede Tiden. Dette Forhold maa man hele Tiden have i Tankerne, naar man læser Dr. Broholms Skildring af disse første Metalsager. Der gives dem

nemlig den samme udførlige Behandling som Sagerne fra den egentlige Bronzealder, uden at der samtidig tages Hensyn til Stenalderstoffet. Skal Stenalderens Metalsager sættes paa deres rette Plads i Kulturhistorien, maa de ses sammen med Stenalderens øvrige Fundstof, og man kan vanskeligt rive dem ud af deres naturlige Sammenhæng uden at give et skævt Billede af en Metalkultur, som i Virkeligheden førte en Skyggetilværelse i et Stenaldermilieu.

Gennem Ældre Bronzealders tre store Afsnit faar man en udførlig Beskrivelse af denne Storhedstid. Støttet paa Bogens fortrinlige Billedmateriale bliver Kvindernes smagfulde Smykker og Mandens storartede Vaabenudstyr beskrevet i Enkeltheder. Et særligt Afsnit behandler de kulturhistorisk fuldstændig enestaaende Dragter fra velbevarede Egekister. Om Gravskik og Gravformer er Fundene i særlig Grad oplysende; her bringer de talrige Fundbeskrivelser og det for en stor Del nye Billedstof mange værdifulde Enkeltheder. I Ældre Bronzealder begravnes de døde som bekendt i Sten- eller Egekister under Jordhøje. Næsten alle de store Gravhøje, der kroner vore Bakketoppe rundt om i Landet, stammer fra denne Tid. De møjsommeligt sammenslæbte Jordmasser er ikke blot Beskyttelse for Graven, det er Datidens stolte Mindesmærker for de afdøde. Og de er stadig de mest iøjnefaldende Monumenter over vore 3000-aarige Forfædre.

Og netop fordi det med al Sandsynlighed er vor direkte Forfædre, der hviler her, vil man med største Interesse give sig i Lag med det Kapitel, som omhandler selve Folket og dets Oprindelse. Meget er det ikke, vi direkte kan slutte os til, og mange er derfor de Hjælpekilder, der maa mobiliseres. Vigtigst er det, hvad de døde selv kan fortælle. Kapitlet bringer derfor en udførlig Omtale af det Skeletmateriale, som er bevaret, desværre i saa ringe Omfang. Det refererer først, hvad vore Antropologer, nu afdøde Dr. Fischer-Møller og senere Dr. med. K. Bröste, gennem Maalinger og Undersøgelser er naaet til. Bronzealderfolket var af afgjort nordisk Type og havde racemæssigt en lignende Sammensætning som Nutidens Danskere, med en Blanding af kort- og langskallede Elementer. Det var ret høje, fint byggede Mennesker med slanke Lemmer og blondt Haar.

Der synes i Dag at være Klarhed over, at Grundstammen i Danmarks nuværende Befolkning kan følges tilbage til Ældre Bronzealder, men stiller man Spørgsmaalet om Bronzealderfolkets Oprindelse, er man straks paa usikker Grund. I Yngre Stenalder ligger Forholdene saaledes, at der fra Periodens Begyndelse findes et fast bosiddende Bondefolk over hele Landet, det saakaldte

Megalitfolk. Nogle Aarhundreder senere vandrer et nyt Folk ind i Jylland, antagelig i sidste Omgang fra Sydøsteuropa. Efter Folkets karakteristiske Gravskik kaldes det sædvanligvis det jyske Enkeltgravsfolk. Tidligere mente man, at disse to forskelligartede Folk i Slutningen af Stenalderen smeltede sammen, og at det nye Folk var vore Bronzealderforfædre. Nyere Forskning har vist, at Forholdet er mere kompliceret, idet man har faaet Rede paa, at der kort før Stenalderens Slutning kommer endnu et Befolkningselement til. Fundene viser, at man ogsaa i Østdanmark maa regne med Indtrængen af nye Folk, der sætter over Østersøen. De er i Slægt med de jyske Enkeltgravsstammer, men synes tillige at være blandede med mellemeuropæiske Folk.

Professor Brøndsted behandlede for faa Aar siden i »Danmarks Oldtid« disse Spørgsmaal og naaede til det nye Resultat, at Enkeltgravsfolkene, særlig det jyske, kom som Herskerfolk, der blev det dominerende Element i Bronzealderfolket, medens det gamle Megalitfolk maatte føre en lavere Klasses Tilværelse som Haandværkere og Bønder. Dr. Broholm opponerer skarpt mod denne Fortolkning af Fundene. Enkeltgravsfolket optræder ganske vist som Fremmedfolk, hvis Kultur i meget høj Grad kommer til at præge Bronzealderen, men Folket selv er efter Forfatterens Mening opsuget i den oprindelige Befolkning. Det er altsaa denne, der danner Grundelementet i Bronzealderfolket. Dr. Broholm mener heller ikke, der er Tale om en Over- og Underklasse, men karakteriserer Bronzealdersamfundet som et primitivt Bondesamfund uden større sociale Forskelle.

Spørgsmaalet er aabenbart vanskeligt at komme til Livs. Dog skal det sikkert, som Professor Brøndsted i udstrakt Grad har gjort, løses ved at tage Forholdene i Stenalderens Slutningstid op til Granskning. Det er her, Løsningen ligger, hvis den ellers kan lokkes frem. Og navnlig vil det være svært at faa et rigtigt Billede af Forholdene, hvis man med Dr. Broholm ikke tager Hensyn til det senere østdanske Enkeltgravsfolk. Efterhaanden som dette Fremmedelement paa Øerne og i Dele af Jylland træder klarere frem, synes det nemlig, som om mange Forhold til Forstaaelse af Bronzealderfolkets blandede Herkomst ligger skjult her. Som omtalt i Globs nye Arbejde om den jyske Enkeltgravskultur er der netop Grund til at have sin Opmærksomhed henvendt paa dette Punkt. Ikke blot synes det nye Folkeelement at have givet Stødet til den dybtgaaende Kulturudjævning, som vi ser foregaa i Stenalderens sidste Periode, og som danner Forudsætningen for Bronzealderens Enhedskultur, men tillige er det tydeligt, at det nye Folk staar i nær Forbindelse med tidlige

Metalkulturer i Mellemeuropa og uden Tvivl kommer til at betyde meget for Aabningen af de Handelsveje, som netop ved denne Tid bringer en stærkt forøget Metalstrøm ind over Landets Grænser.

Skulde man anføre enkelte Indvendinger mod Værket, maatte det blive i Retning af et Ønske om mere præcise Angivelser i de store Fundlister, som i den foreliggende Form er vanskelige at bruge til videre videnskabeligt Arbejde, bl. a. fordi Beskrivelserne i mange Tilfælde er holdt i saa almindelige Vendinger, at forskellige Oldsagstyper ofte udstyres med een og samme Betegnelse. Eksempelvis anvendes Ordet Tutulus — en lille Smykkeplade med Øsken paa Bagsiden — ofte uden Adskillelse om to forskellige Typer (Pl. 19, Fig. 9 og Fig. 10 i Værkets II Del) og Betegnelsen Paalstav i de fleste Tilfælde uden Specificering, til Trods for at der i II Bind omtales hele 11 forskellige Typer af dette Redskab. Som Fundlisterne nu foreligger, synes de at have størst Værdi for den Lokalforsker, der hurtigt ønsker at faa et Overblik over, hvad der foreligger af Bronzealdersfund fra hans Egn. Blot ved Opstilling af en Række Typetavler og ved Henviisning hertil for hvert enkelt Stykkes Vedkommende, vilde disse Fundlister, som jo fylder Halvdelen af Værket, ogsaa kunne blive af virkelig Værdi for de Forskere, som ønsker at arbejde videre med denne Tid. Og med saadanne Typetavler vilde det tillige komme til at staa som den efterhaanden stærkt tiltrængte Afløser af Sophus Müllers »Ordning af Danmarks Oldsager«.

Visse Steder i Bogen synes der heller ikke at være tilstrækkelig stor Overensstemmelse mellem Fundmaterialet i første og Resultaterne i andet Bind. Til Belysning af det kulturhistorisk yderst vigtige Skifte i Gravskikken, hvor Ligbrænding afløser Gravsætning af den døde ubrændt, kan der f. Eks. ved en Gennemgang af Fundlisterne komme de hidtil ganske nye Iagttagelser frem, at Ligbrændingen allerede i 2. Periode viser sig i fuldt typisk Form og er dokumenteret ved ca. 25 Fund, som fortrinsvis stammer fra Syd- og Sønderjylland. I den følgende Periode vinder den nye Skik stærkt frem. Inddeler man Jylland i fire Tværbælter efter Amterne, ser man — stadig alene paa Grundlag af Dr. Broholms Lister — at der i det sydligste er 87 pCt. Grave med Ligbrænding (af samtlige Fund, hvor Gravformen er angivet), medens der i det næste er 82 pCt. og i de to endnu nordligere henholdsvis 75 pCt. og 57 pCt. Den nye Skik vinder med andre Ord kun langsomt Terræn nordpaa i Tidens Løb. Det virker derfor ikke rigtigt forstaaeligt, naar man i II Bind finder den gamle Opfattelse gengivet uændret, at egentlig Ligbrænding er ukendt i 2. Pe-

riode og pludseligt viser sig i 3. Periode over hele Landet. Det er heller ikke holdbart, naar et stort Antal Fund uden Oldsager (mindst 130 Grave), der er medtaget i Listerne, fordeles saaledes, at næsten alle med ubrændt Skelet henføres til 2. Periode, medens Grave med Ligbrand alle sættes til 3. Periode.

Trods disse Indvendinger vil dette nye Størværk faa en central Stilling i vor arkæologiske Litteratur. Ingen, der paa en eller anden Maade er interesseret i Bronzealderen — og det gælder baade Læg og Lærd — kan komme uden om det. For de fleste vil dets største Værdi ligge i den brede, omfangsrige Stofsamling og dets Sammen dragning af vor Viden om dette tiltrækkende Afsnit af vor Oldtid.

C. J. Becker.

Nyere Herregaardslitteratur.

Danske Herregaarde ved *Christian Elling*. 199 S. Thaning og Appels Forlag, 1942. — Danske Slotte og Herregaarde under Redaktion af *Arthur G. Hassø*. II (676 S.) og III (698 S.). Helsing. 1943. — Vore Herregaarde af *Therkel Mathiassen* med supplerende arkitekturhistoriske Oplysninger af *Steffen Linvald*. 430 S. Hagerup. 1943.

Grundtypen for de fleste herregaardsværker er givet med *F. Richardt*, *T. A. Becker* og *C. E. Secher*, *Prospekter af danske Herregaarde* (1844—68). Hver herregaard er her behandlet for sig, dog uden nogen streng topografisk rækkefølge, og til hver gaard hører et billede og en beskrivelse, hvor teksten — bortset fra angivelsen af beliggenhed, tilliggender, ejer o. l. — væsentlig bestaar af en meget fyldig oversigt over ejerne gennem tiderne, mens oplysningerne om arkitektur kun er yderst sparsomme. I almindelighed huskes værket vistnok kun paa grund af de nydelige litografier med den hyggelige biedermeierstemning. Og naar prospekterne i dag har arkæologisk interesse, er det, fordi litografierne viser bygningerne ved midten af 19. aarh.

Et andet udgangspunkt er *Traps Danmark*. Her behandles hver enkelt herregaard efter omtrent samme skema som i prospekterne, men forskellig herfra systematisk indordnet i værkets topografiske rækkefølge. Indenfor dansk topografisk litteratur indtager Trap en solid, klassisk position. For de aktuelle forholds vedkommende er den sidste (4.) udgave, der kom 1920—30, naturligvis ikke up to date mere; men Trap hævder absolut sin plads. — Herregaardene har lige fra første udgave (1858) været behandlet saaledes, at der i selve sognebeskrivelsen er gjort rede for deres